

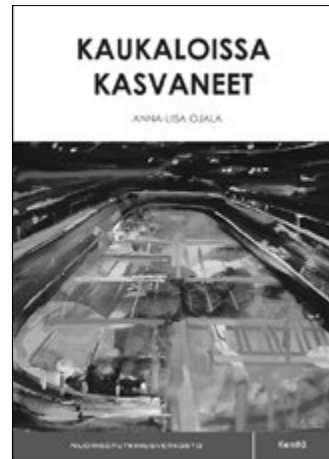
Ei mitään urheilusatua

Viimeisin lenkki etnografisen tutkimuksen vahvaan perinteeseen

Mikko Salasuo

Anna-Liisa Ojala (2021) *Kaukaloissa kasvaneet*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 230, sarja: Kenttä. 182 s.

Kirjoitus pohjautuu Mikko Salasuon kommenttipuheenvuoroon teoksen julkistustilaisuudessa 18.2.2021.

Kun Nuorisotutkimusverkoston julkaisupäällikkö Vappu Helmi-saari pyysi loppuvuodesta 2020 minua kommentaattoriksi teoksen *Kaukaloissa kasvaneet* julkistamistilaisuuteen, annoin ehdollisen suostumuksen: Teen päätöksen kommentoinnista vasta käsikirjoituksen luettuani. Ehdollisuuden taustalla oli ennakkotietoni siitä, että kyse on nuorten jääkiekkoa käsittelevästä etnografisesta tutkimuksesta. Hälytyskelloja päässäni soittivat sekä menetelmä että aihe. Niihin molempiin liittyy isoja tutkimuksellisia haasteita, jotka jäävät valitettavan usein ratkaisematta. Halusin siis ennen tehtävän vastaanottamista varmistua siitä, etten päädy tilaisuuteen lyttäämään uunituoretta kirjaa.

Etnografia on tapa tulkita ja ymmärtää tutkittavaa kohdetta sen sosiaalisen maailman sisäältä käsin. Se on ”toisin näkemistä” (Skeggs 1999), joka onnistuu ainoastaan osallistumalla, havainnoimalla ja viettämällä aikaa tutkit-

tavassa yhteisössä. Etnografi pyrkii kokemaan, näkemään, kuulemaan ja jopa tuntemaan tutkittaviensa tavoin ja heidän näkökulmastaan. Onnistuessaan etnografia tuottaakin sellaista tietoa ja ymmärrystä sosiaalisten ilmiöiden logiikasta, mielestä ja merkityksistä, joihin ei muilla menetelmillä pääse käsiksi (Huhta ym. 2021). Se voi parhaimmillaan johtaa suuriin oivalluksiin, jotka muokkaavat perustavanlaatuisesti tapoja ymmärtää sosiaalisia ilmiöitä ja rakenteita.

Etnografinen tutkimustapa on erityisen haastava. Tutkimusprosessi on aikaa vievä ja vaatii monesti vuosia. Kentälle pääsy ei ole itsestäänselvyys ja sopivan position löytäminen voi olla työn ja tuskan takana – Sitä ei välttämättä löydy lainkaan. Etnografian työ on usein henkisesti ja fyysisesti kuormittavaa, sillä tutkija tempautuu mukaan vieraaseen sosiaaliseen maailmaan. Tutkijan pitää pystyä olemaan samanaikaisesti tutkimansa yhteisön jäsen ja tarkkailija. Kenttävaiheessa etnografi

eläkin sosiaalisten maailmojen välissä, joka on häilyvä, hämmentävä ja monesti yksinäinen paikka (ks. Hoikkala ym. 2009).

Etnografisessa tutkimuksessa voi helposti epäonnistua. Mikäli tutkija ei pääse osaksi kenttää, osallistumaan, kokemaan, näkemään ja tuntemaan, voivat tulokset olla latteita tai suorastaan mitättömiä. Raportointi jää helposti tutkittavien subjektiivisten ajatusten toisteluksi ja ulkokohtaiseksi tulkinnaksi. Tutkimuksessa kuvataan sosiaalista maailmaa, jota eivät tunnista sen enempää tutkittavat kuin muut tutkijatkaan.

Pyyntö kommentoida *Kaukaloissa kasvataneita* oli myös pyyntö arvioida teosta suhteessa etnografiseen perinteeseen. Sellaiset ura uurtavat tutkimukset kuin Nels Andersonin *Kulkumiehet*, Frederick Thrasherin *Jengit 1313* (1927) tai Knut Pippingin (1947) *Komppania pienenishteiskuntana* luovat etnografiselle tutkimukselle vahvat juuret. Näistä juurista ovat versoneet monet suomalaiset klassikot, kuten Matti Kortteisen *Kunnian kentät*, alkoholitutkijoiden kirjoittama *Lähiöravintola* (Sulkunen ym. 1985) sekä Jussi Perälän (2011) huumekulttuurista käsittelevä *Miksi lehmät pitää tappaa*.

Myös itselläni on mieleenpainuva kokemus etnografisesta tutkimuksesta. Rämmimme tutkimusprofessori Tommi Hoikkalan kanssa vuonna 2008 kolmen kuukauden ajan Kainuun korvessa, kun osallistuimme alokkaina ja vähän erikoitumiskauttakin täysipainoisesti varusmieskoulutukseen. Se oli kova koitos tuolloin 35- ja 54-vuotiaaille ukoille. Tuosta kokemuksesta valmistui vuonna 2009 yli 500-sivuinen teos *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Tiedän siis kokemuksesta, että etnografisen tutkimuksen toteuttaminen, tekeminen ja kirjoittaminen on valtava henkinen, fyysinen ja intellektuaalinen ponnistus.

Ei mitään ”urheilusatua”

Liikuntaa ja urheilua koskeva kirjallisuus, journalismi ja valitettavasti usein tutkimuskin ammentaa urheilun ”hyvän kertomuksesta”. Se on sosiaalinen merkitysjärjestelmä, jossa urheilulle annetaan itseisarvoisesti ja yksinomaan myönteisiä ja joskus yliluonnollisia merkityksiä (mm. Itkonen 2003; 2014; 2018). Se on urheilun sosiaalisessa maailmassa vaikuttava ”urheilusatu”, joka perustuu uskomuksiin sekä usein toisteltaviin narratiiveihin ja mantroihiin. ”Urheilusadulla” ei ole empiiristä perustaa, vaikka se näyttäytyy joillekin ainoana ja itsestään selvänä totuutena. Ilmiönä urheilun ”hyvän kertomus” on kiinnostava uskomusjärjestelmä, mutta akateemisen tutkimuksen lähtökohtana se on kelvoton. Mikään sosiaalinen toiminta ei ole itseisarvoisesti vain myönteistä, kehittävää ja kasvattavaa – pelkkä ajatuskin on absurdi.

Ehdollinen suostumukseni kommentoida Anna-Liisa Ojalan teosta *Kaukaloissa kasvataneet* tarkoitti nimenomaan, etten ota tehtävää vastaan, mikäli tutkimuksessa näkyy edes pilkahdus ”urheilusatuilusta” tai missään muustakaan tieteelle vieraasta uskomusjärjestelmästä. Lähtökohtani ei sikäli ollut kriittinen, että samat vaateet ovat akateemisen tutkimuksen peruskriteerejä sekä tietenkin Nuorisotutkimusverkoston julkaisujen pmissessä.

Ryhdyin lukemaan käsikirjoitusta helmikuun alussa 2021. Jo johdannon luettuani soitin liikuntatutkimusta paljon tehneelle kollegalleni dosentti Päivi Bergille. Olin innostunut ja vaikuttunut. Taitavasti kirjoitettu teksti on hyvin jäsenneltyä ja pohdittua. Anna-Liisa Ojala kirjoittaa tutkimuksen lähtöasetelman tarkasti, monitieteisesti ja etnografisen tradition mukaisesti. Käsitteet määritellään asianmukaisesti ja tekstissä esitellään uusia termejä. Kirjoittaja osoittaa tuntevansa aihetta koskevan kirjallisuuden erinomaisesti. Ennen kaikkea etnografian ajatus on ymmärretty:

tarkoituksena on ymmärtää tilastojen takana piilottelevaa sosiaalista todellisuutta yhteisöjen *sisältä* käsin.

Toinen seikka, josta pauhasin kollegalleni, oli urheilun hyvän kertomuksen loistaminen poissaolollaan. Työn premissit ovat akateemisen tutkimuksen mukaisia ja ammentavat etnografian perinteestä. Itseasiassa yhtenä tutkimustehtävänä on katsoa ”urheilusadun” taakse ja raottaa jääkiekon sosiaalista maailmaa ilman koristelua. Ojala ei ainoastaan tunnista ”hyvän kertomusta”, vaan ottaa sen yhdeksi tutkimuksen kohteeksi.

Tutkimuksen lukeminen eteenpäin vain vahvisti tekemiäni havaintoja. Osallistuminen näkyy, kokemus välittyy, kuvaukset ovat viivahteikkaita ja tutkijan oivaltava reflektio kulkee läpi teoksen. Tutkimus on kiinnostava ja siinä todella nähdään toisin – tavalla, joka on mahdollinen vain osallistuvan havainnoinnin keinoin. Tutkija on päässyt osaksi sosiaalista maailmaa, jossa hän oli aluksi ulkopuolinen, mutta löysi paikkansa ja tuli osaksi kenttää. Ojala kuvaa yksityiskohtaisesti kentälle pääsyä, siellä olemista ja sieltä poistumista. Se onkin hyvän etnografisen tutkimuksen perusehto.

Kaukaloissa kasvaneet on yhtä lailla liikunta- kuin nuorisotutkimustakin, antropologisesta perinteestä kumpuavaa sosiologiaa, hyvätasoista yhteiskuntatiedettä ja klassista etnografista tutkimusta. Tutkimus on monitieteinen ja kirjoitettu huomioiden etnografiselle tutkimusotteelle erityiset tutkimuseettiset kysymykset. Tutkittavaa kohdetta käsitellään kunnioittavasti ja analyttisesti, muttei liian läheisesti tai mielistelevästi. Tutkija säilyttää riittävän etäisyyden kohteeseen. Liian läheltä, liian väritynein silmälasin ja liian vahvoin ennakkomerkityksin ei etnografia tuota kummoisia tuloksia.

Tutkija vaikuttaa aina kenttään ja kenttä tutkijaan. Tämä on kirjoitettu auki Ojalan tutkimuksessa, jolloin tutkijan suhde tut-

kittavaan kenttään tulee lukijan nähtäväksi ja arvioitavaksi. On kiinnostavaa lukea siitä, miten kenttä vaikutti tutkijan ajatteluun ja miten tutkija vaikutti tutkittaviin, samoin siitä, miten tutkijaan ylipäättään suhtauduttiin ja millaiset kysymykset jäivät vaille vastauksia.

Tutkimus ”Kaukaloissa kasvaneet” on geertziläistä tiheää kuvausta, kuten teoksen johdannossa luvataan (ks. Geertz 1973). Tilanteet, dialogit, tilat ja sosiaaliset ryhmät on kirjoitettu, kuvattu ja dokumentoitu tavalla, joka perustelee tulkinnat ja johtopäätelmät. Teoksessa esitetyt tutkittavien piirustukset ja valokuvat heidän aikatauluistaan ovat etnografisen dokumentoinnin tärkeitä osia.

Teoksessa *Kaukaloissa kasvaneet* ei tutkita jääkiekkoa. Se on tutkimus sosiaalisesta ryhmästä, sosiaalisista käytännöistä ja sosiaalisesta merkitysverkostosta. Myös diskursseista. Anna-Liisa Ojala saa lukijan vakuuttuneeksi siitä, että hän ymmärtää riittävästi myös itse pelin lainalaisuuksista. Tässä yhteydessä on syytä erikseen alleviivata sanaa ”riittävästi”, sillä itse peli on tutkimusongelman kannalta varsin vähämerkityksinen: ”millainen jääkiekon sosiaalinen ympäristö nuorten miesten jääkiekko on siinä mukana oleville pojille”.

Hyvä tutkimus vie tutkijan vaaravyöhykkeelle

Kaukaloissa kasvaneet on etnografiaksi hieman lyhyt, sillä lähdeluettelo alkaa jo sivulta 159. Toki lyhyenäkin se on tutkimusperinteen täysiverinen edustaja, mutta terävänäköistä analyysia olisi lukenut mieluusti pidempään. Olisi ollut kiinnostavaa lukea tarkemmin siitä, miten etnografian klassikot ja ylipäättään aiempi tutkimus ohjasivat Ojalan ajattelua ja tutkimuksen toteutusta. Olisin myös kaivannut laajempaa taustoitusta aiemmasta liikunnan ja urheilun sosiaalisilla kentillä tehdystä etnografisesta tutkimuksesta. Ainakin kotimaisessa

liikuntatieteellisessä tutkimuksessa etnografinen tutkimusote on harvinainen, kun taas nuorisotutkimuksen puolella etnografia on ollut 2000-luvulla vahvassa nosteessa.

Kaukaloissa kasvaneet on tutkimus, joka tulee kulumaan lukuisten ja monenlaisten lukijoiden käsissä. Samoin tutkimuksesta käydään varmasti paljon keskustelua mediassa. Tässä on tietysti paljon myönteistä, mutta ”urheilusadusta” poikkeava lähestymistapa joutuu helposti maailmankuvansa kapeasti urheilun sosiaalisista maailmoista ammentavien ihmisten hampaisiin. Vankalla empirialla, hyvin tutkitulla tiedolla tai tutkimusyhteisön hyväksynnällä ei ole painoarvoa, kun urheilun sosiaalisesta merkitysrakenteesta maailmankuvansa ammentavat ihmiset ja organisaatiot käyvät ”väärauskoisen” tutkijan kimppeihin puhelimitse, kasvokkain, internetin keskusteluissa ja kirjoituksissa. Paradoksaalisesti usein juuri niiden tutkijoiden, jotka ”urheilusadun” toistelun sijaan tekevät tutkimuksissaan kiinnostavia, uusia ja tärkeitä löydöksiä ja havainnot (esim. Salasuo, Berg & Lehtonen 2020). Tätä kokemusta en soisi Ojalalle, mutta tätä arviota kirjoitettaessa se vaikuttaa valitettavan todennäköiseltä.

Olen itse kohdannut yli 20-vuotisen tutkijaurani aikana monenlaista häirintää, uhkailua ja trollaamista, mutta aggressiivisinta se on ollut nimenomaan liikuntaa ja urheilua koskevien teemojen yhteydessä (ks. Salasuo 2020). Saman kokemuksen jakavat useat liikunta- ja urheiluaiheita tutkivat kollegani, jotka ovat viimeisen parin vuoden aikana kohdanneet toistuvasti häirintää, trollaamista, uhkailua sekä suoria tai välillisiä pyrkimyksiä rajoittaa heidän sananvapauttaan. Hämmästyttävintä tutkijoiden kokemassa häirinnässä on ollut se, ettei se suinkaan jää internetissä huuteluksi, vaan monissa tapauksissa sen takana ovat urheilun julkisrahoitteisissa instituutioissa työskentelevät henkilö tai henkilöt. Häirinnässä toistuu sama viesti hieman eri muodoissa: tut-

kimustulokset, jotka eivät mukaile urheilun ”hyvän kertomusta”, ovat väärää, virheellisiä ja valheellisia, eivätkä tutkijat saa niistä medialle kertomalla tahrata urheilun mainetta tai kyseenalaistaa urheilujärjestelmän sisältä kerrottua ”oikeaa” narratiivia. (esim. Salasuo, Berg & Lehtonen 2020.)

Kaukaloissa kasvaneet on ansiokas tutkimus, joka kuuluu jokaisen liikunta- ja nuoristutkijan peruslukemistoon. Sen soisi inspiroivan muitakin liikuntatutkijoita hyödyntämään etnografisen tutkimusotteen tarjoamia mahdollisuuksia. Tutkimus on myös oivallinen esimerkki siitä, miten kiinnostavia tutkimuskohteita urheilun parista löytyy, kun uskaltaa tutkia ”satujen” sijaan todellisuutta. *Kaukaloissa kasvaneet* on arvokas lisä suomalaisen etnografisen tutkimuksen traditioon.

Lähteet

- Geertz, Clifford (1973) *The Interpretation of Culture. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Hoikkala, Tommi, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.
- Huhta, Helena & Fransberg, Malin & Salasuo, Mikko (2021) *Toisin näkeminen: etnografia kriminologisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteessä*. Teoksessa Kati Nieminen & Noora Lähteenmäki (toim.) *empiirinen oikeustutkimus*. Helsinki: Gaudamus, 181–199.
- Itkonen, Hannu (2003) Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Helsinki: SKS, 327–344.
- Itkonen, Hannu (2014) Urheilun normimyllerrys on pysyvä ilmiö. *Tieteessä tapahtuu* 3:2014, 3–6.
- Itkonen, Hannu (2018) *Liikunnan Eldorado*. Diasarja. <https://docplayer.fi/109816450-Liikuntakulttuurin-eldorado-hannu-itkonen-liikuntasosiologian-professori-jyvaskylan-yliopisto.html> (Viitattu 15.2.2021).
- Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kentät. Suomalaisen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hämeenlinna: Hanki ja jää.

- Perälä, Jussi (2011) *Miksi lehmät pitää tappaa? Etnologinen tutkimus 2000-luvun alun huume-markkinoista Helsingissä*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Pipping, Knut (1947/1978) *Komppania pienoisyyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944*. Helsinki: Otava.
- Salasuo, Mikko (2020) Kokemuksia tutkimuksen, median ja uskomusten törmäyksistä. Teoksessa Mari Heikkilä & Tuukka Tammi (toim.) *Viheliäs tiede – ja muita vaikeita uutisia*. Helsinki: Vastapaino, 63–86.
- Salasuo, Mikko & Päivi Berg & Kati Lehtonen (2020) Johdanto. Teoksessa Päivi Berg & Kati Lehtonen & Mikko Salasuo (toim.) *”Siitä on pikemminkin vaiettu”*. Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 151, 5–16.
- Skeggs, Beverly (1999) Seeing differently: Ethnography and explanatory power. *Australian Education Researcher* 26 (1), 33–53.
- Sulkunen, Pekka & Pertti Alasuutari & Ritva Nätkin & Merja Kinnunen (1985) *Lähiöravintola*. Helsinki: Otava.
- Thrasher, Frederick (1929) *The Gang. A Study of 1,313 Gangs in Chicago*. Chicago University Press.